

Győrei Zsolt

A recensens meg a poéta

Poétikai vitairat

Kölcsey Ferenc 1817-ben kemény hangú kritikában bírálta meg Csokonai Vitéz Mihály lírai életművét: az idegen hatások szolgai átvétele miatti elmarasztalástól a kortársak teljesítményével való, kedvezőtlen összehasonlításon keresztül a parlagiság vádjáig és a tart a nagyívű, de egészében elfogult, elutasító recenzió – egy kamaszkorában Csokonai-rajongó költőnek és irodalmárnak kissé túl hangos, túl türelmetlen öngazolása. A megtámadott poétának a védekezés nem adatott meg: akkor már tizenkét esztendeje halott volt – ez külön árnyékot vet Kölcsey erősen támadó, olykor személyeskedésig menő írására.¹

Már korábban is felmerült bennem a gondolat, hogy Kölcsey kritikáját két szinten lenne érdemes megválaszolni: egyrészt a Csokonai-lírára és az azt kísérő, saját tanulmányokra, poétikai jegyzetekre hivatkozva vitatkozni a recenzió sarkosnak érzett megállapításaival; másrészt a személyeskedő recenzenst abban a szókimondó, fiatalosan nyers stílusban támadni viszont, amely többek visszaemlékezése szerint a mindössze harminckét éves korában elhunyt Csokonainak is sajátja volt. Azaz egyszerre irodalomtörténeti kontextusban, ellen-recenzióként mutatni rá a bírálat egyoldalúságára és alul-érveltségére, másrészt szépirodalmi kontextusban, az erős, csaknem pamflet-szerű komikus eszközök révén elégtételt venni a költőt ért, igaztalan bántásért.

¹ Kölcsey legközelebb Berzsenyit bírálta meg hasonló kíméletlenséggel, aki viszont még élt, és helyt is állt magáért.

A kétfajta igény találkozásaként született meg (immár másodízben)² ez a nehezen meghatározható műfajú írás – félig esszé, félig drámai monológ –, amelyben egyes szám első személyben, Csokonai Vitéz Mihály nevében, és stílusát is tőlem telhetően megelevenítve felelek meg Kölcsey bírálatára. Az eredmény a fiatal, de saját teljesítményének értékét ismerő, önérzetes egyéniség indulattól és csúfolódó játéktól átfűtött ellenrecenziója, amely szerkezetében az eredeti bírálatot követi, és pontról-pontra érvel ellene. Argumentációjában és nyelvi fordulataiban hangsúlyozottan nemcsak fikció, sőt: minél több eredeti Csokonai-idézetet: egyfelől gondolatot, másfelől egyedi képet, metaforát rejtettem el benne. Ekképpen az általam megidézett Csokonai Vitéz Mihály saját mondataival, szövegeivel áll helyt magáért, és reményem szerint az elkészült írás sikeresen olvasztja egybe az eredeti Csokonai-implantátumokat az azokat összekötő, egységes gondolatmenetű szöveggel betoldásaimmal. Egyszerre szép- és szakirodalmi munkának szántam ezt az ellenrecenziót, poétikai vitairatnak és egy mindmáig ragyogó, eleven szellem megidézésének – mindezekon túl pedig hódoló, szakmai tisztelgésnek a nyagra becsült, szeretett, és ugyancsak játékos költőzseni előtt.

Alázatossággal hajtok fejet Recensens előtt, háládatosan emlékezőn meg figyelmetességéről, amelyre a minap méltatott a *Tudományos Gyűjtemény* – alkalmasint szebb sorsot érdemlő – oldalain.³ Nem ég úgy a verőfényes térség a nyári Kutyácskának veszett csillaga alatt, mint az én szívem ég a gyönyörűség hév lángjai miatt!

Noha, mi tagadás benne, először oly irigységre indítottak sorai, hogy majd' belésárgultam. Lám, míg én otromba számmal a nyájas Múzsák éneklését csu-

2 Az ötletet először még másodéves bölcsészhallgatóként váltottam valóra. A *Csokonai Vitéz Mihály: Kölcsey Ferenc: Csokonai Vitéz Mihály munkáinak kritikai megítélése című munkájának költői megítélése* című szöveg először (a játék kedvéért a nevem megjelölése nélkül) a *Pompeji* folyóiratban jelent meg 1992-ben (http://acta.bibl.u-szeged.hu/9049/1/pompeji_1992_002_035-044.pdf); másodszer, azonos címen, de immár a nevem alatt, a *Kortárs* folyóirat *Apokrif novellák* pályázatának egyik díjazottjaként 1996-ban (https://adt.arcanum.com/hu/view/Kortars_1996_1/?query=Csokonai+1W+Mih%C3%A1ly&pg=196&layout=s). Mostani munkám ebből a szövegelőzményből indult ki, amelyet végül teljesen átdolgoztam.

3 Közlelebről: *Tudományos Gyűjtemény*, 1817-dik esztendő, 3. füzet (Heft), 107-dik oldaltól a 118-dikig. Könyv-vizsgálatások. A Hazai Literatura. Kölcsey Ferenc: Csokonai Vitéz Mihály' munkájának kritikai megítélések. (Később „Recensio”-nak rövidítem, melléje jegyezvén azt is, ez újság hányadik oldalán találni a citált részt.)

pán kirebegni szerencsétetem, addig az ő spárgacsíránál gyengébb száját nek-tárral kenegetik a mennyei harmatok! Hanem azután begyes kevélység kezdette pöffeszteni senyvedt testalkotványomat. Mégsem volt tehát oktalanság Poétává lennem! hiszen nem csekélyebb ajándékot nyerhettem így, mint hogy a Lant ily érzékeny ujjú pendítője tollat fogott, csupán hogy én azután e tollal ékeskedhessem! Mennyi árkust kelle öszvepiszkolnom erőlködéseimmel, hogy belőlük, mint kágyillóból a gyöngy, e korcsosság nélküli remek megszülessék, amely által immár én is nyerhetek egy apró kabinetet a Parnasszuson. Messze századoknak távolából tán ekként tekint vissza Literaturánknak némely barátja „Kelle ugyan lennie valakinek e' hogy is híjják... Csokonainak is, ha már a nevezetes Kölcsey Ferenc kritikai megítélésének tárgyául választá!” Neve óvja nevemet az elfeledéstől – mint köszönöm! És ha ő engemet hideg embernek ítél, hát azt reménylem: látván, nagylelkűségét mily hévséggel viszontagolom, legalább ezen hamar ítéletéért elröstelli magát.

„Recenzióban pszichológiai festéseket fog valaha az olyan biográf találni, ki őtet közelebről nem ismerte”⁴ – írja Kölcsey Döbrenteinek, és ez így igaz: Recenziójában igazán az oly biográfok találhatnak pszichológiai festéseket, akik engem nem ismernek. Azok viszont, e festevényt látván, bizonytal meg sem is akarnak ismerni, még az utcán is átmennek a túlsó oldalra, ha jöni látnak. Hiszen ő selypegő deáknak csepül le engemet, dilettantnak, Hanswurstnak a bécsi teátrum deszkáin, orzott tónusok cincogi hegedűsének, ki ennen betűivel sem bír kordéba banni! Leendő biográfjaimnak hát azt izenem: mindent a magához illő szempontból kell nézni. A jó túcsináló derekabb ember a rossz ministernél, és amely betyár helyesen tud dudálni, több becsületet érdemel a maga nemében, mint a közép-szerű orgonista. Rólam pedig, ámbár nem volnék valami figuriás gyerek, de higgyék meg: Kölcsey nélkül egy kicsinyt tán mégis figuriásabb vagyok!

De hogy vagdalkozással mégse csak a levegő eget szabdaljam, Rec. gondolatainak egyszerre mentében és ellenében pontokba szedtem reflexióimat. E pontok így következnek:

- 1ső: Bürgerről és reám hatásáról;
- 2dik: a fentebb stílről;
- 3dik: a comicus avagy furcsa hatásról;
- 4dik: a nékem leginkább felrovott népiességről;
- 5dik: másokkal öszvehasználtatásaimról.

4 Kölcsey Döbrenteinek. Március 6-án 1815.

Ha kinek-kinek az irántam való szeretete szentel annyi érdekét, hát ezekben óhajtom magam védeni, s amiképpen tőlem telik, megfelelni vádoltatósomra.

„Azon Aesthetikus, ki Csokonairól szól, kénytelen a nagyobb publikum értelmével megvívni” – így kezdi Kölcsey Recenzióját.⁵ Azaz: aki engem szívesen olvas, nem tartozhatik azon kipallérozottak közé, kiknek kultiváltságát éppen az mutatja, hogy nem hagyják magukat Csokonai Talentumától megvesztegetni. Kazinczynak írt levelében e lantornán nézést még tisztábban magyarázza: „Én azt hiszem, hogy amely országban a kultivált rész praeponderál, s a nem kultivált rész is igyekszik legalább hasonlóan amahoz láttatni, ott a nagybecsű művek közönségesen tiszteltetnek, amazoktól meggyőződésnél fogva, ezektől, hogy tudatlanoknak ne lássanak. De ahol a nemkultiváltak a kultiváltakra nem hallgatnak, ott ők mindég a jó művek ellen deklarálják magokat. Így láttam én embereket a mi magyarjaink közt, kik imádták Kotzebuet és Csokonait, s Shakespeare és Kisfaludy előttök ostobák voltak.”⁶ Itt még Kotzebueval vagyok egy sarokba állítva, de a Recensio már egy másik némettel ront nekem: „Minden poeták közt, kiket Recensens ismer, Bürger az, kihez Csokonai leginkább hasonlít; vagy azért, mivel a géniusz mindkettőjüket egy útra voná, vagy azért, mivel Csokonai Bürger példánya szerént igyekezett elejétől fogva dolgozni.” Conclusiójában ugyanerre jut: „Csokonai általán fogva hidegebb, mint a német példány, s mindenütt látszik, hogy az érzésnek tónusa tanulva, nem pedig együtt-születve van.”⁷

Mit mondhatni erre? Én, ha Julisomat mosolygani látom, rózsaaajakának íve könnyen meghintálja versecskémben a jámbust. Ha pedig Bürger versében olvasok Mollyja mosolygásáról – hát meglehet, hogy az is ugyanúgy meghintálja. Következik-e ebből az, hogy én Bürgertől tanultam gyönyörködni a szüzek piruló mosolygásában? Ugyan! Éppen, hogy azért költ bennem e Molly sosem látott mosolygása versecskehintáló gerjedelmet, mivel kukucsálgattam már én is nimfám ajkain e vonzó ígézést! Ha ez másolás, hát valahány férfi, ki nőt óhajt, Ádám apánk másolója!

Megengedem: nem mindenki álmélkodik egyformán a leányok csókot ígérő száján. Vannak bornemissza szeretők, akik nem Bürgerhez, inkább mezei vagy

5 Recensio, a 107-dik oldalon.

6 Kölcsey Kazinczynak. December 22-dik, 1814.

7 Recensio, a 107-dik, majd 108-dik oldalakon.

vízi csigához lehetnek hasonlítva, minthogy felette lassú és vidorság nélkül való, hideg- és fejevérű állatocskák – de mindez csupán temperamentum dolga, és azt még megengedtem volna Kölcseynek, hogy két, egy úton járó géniuszáról szóljon Bürgernek és nekem. A Poétának olykor más Poéták muzsikáját susogja a Zephir, ő pedig e muzsikával fülében ballag tovább – szegényebb lett-é e muzsikával? Arkadia pásztorai vajon nem egymás énekeiben gyönyörködtek-é? Hiszem, ha Bürger olvasta volna az én dalaimat, ez viszontag is megeshetett volna. Hanem Kölcsey valamely okból a német Poéta mögé akar engem állítani, és e buzgólkodása inkább árulkodik önnönmagáról, mintsem rólam.

Hiszen Szemerének egy helyen megírta, miszerint egykoron ő is Csokonai bálványozója vala. Azt is beszélük, 1811-ben hamuvá égeté zsongéit: netalán holmi Csokonai-versezetek lehettek-é azok? Ezt persze nem tudhatni – de *Anakreóni Dalocskái* minden esetre hiába látszanak silány Kölcsey-verseknek, valójában silány Csokonai-versek. Azután, míg én Bürgertől összesen két verset fordítottam le németről magyarra (egy hosszabbat *A tolvaj isten* címen, miért Kölcsey külön bánt; s a *Lilla búcsúzalogjait*, amelynek Mollyjából én csináltam Lillát), s azon felül soha nem raggattam magamat hozzája, addig Kölcsey leveleiben szinte mániás módjára beszél újra és újra rólam, a tetejébe pedig két versemet tette át magyarról magyarra (*A rózsabimbóhoz* és a *Szemrehányás* címűt – egyiknek se használt vele sokat), előbbiből pedig, amelyben éppen Julist emlegetem, ő maga csinált Lilla-dalt. Még úgy vélhetné a jámbor Olvasó: Kölcsey azon okból haragszik rám, amiért nekem kellene őrá haragudnom. De elég ebből! Bennem nem forr harag, inkább békén csöndesedem – az irigy fel nem talál ősi nádfedelem között, s a bigottnak szisztergési könyveim közé be nem hallanak.

Ámbár azt csak megkérdem még: miért lettem Kotzebue rokona helyett hirtelen Bürger másolójává? Nem egyébért, mint hogy Schiller nem sokkal elébb intézett szilaj ostromot Bürger ellen, amely ostrom valahány ágyúját Kölcsey most ellenem durrogtathatja, amint azzal kérkedik is: „Valóban sokat, amit Schiller a maga nevezetes Recenziójában Bürgerről mond, szóról-szóra lehetne a magyar poétáról is mondani...”⁸ De vajon számot vetett-e véle, hogy belőle nem lesz attól magyar Schiller, hogy engemet magyar Bügerré gyaláz? És egyáltalában: Bürgerhez hasonlítani – szégyen, bezzeg Schillert tolvajolni vagy

8 Recensio, a 107-dik és a 108-dik oldalakon.

éppen Kazinczynak szép halmain andalogni finom ízlésre vall? Ez neveztetik mostanság fentebb Stílnék?

És ezzel kökörctsinhintónk el is érkezett a kérdéshez, ami felől igencsak kétséges vagyok: józan ízlésű és gondolkodású Poéta számára képzelhető-e valamely fentebb Stíl? Oly bérc, amelyről a Literatura minden más berekje, ligetje, kataraktája és kitarkázott, szép rétje végigtekinthető és megbecsülhető? Vélekedésem szerint ilyesféle mérőnek helye nincsen. Melly széles a poétai mező, s hányféle Pályát lehet azon egy teremtő léleknek futni! És ha a szuszból is futja, ugyan bizony miért ne taníthatnám akár zabszársíppal is ekhözni tölgyes erdeinket? Egyetlen – bármily nemes és érdemes – törekedés uralkodása házi dictátorságra és belső despotizmusra vezet. Nincsen oly esthetikai Törvény, amely minden írások zsinórmértékéül alkalmas lenne, s amennyire kellemetes és tökéletes egy-egy mű önnön criteriumai szerint, annyira csúffá és nyomorulttá tehetik azt az ő megcsináltságától idegen parancsolatok. Akarjuk-e jeles Poétáinkat senyvedezni látni, míg a szőrszálhasogató, kákagörckereső criticasterek megpukkadnak a nagy felfuvalkodásban és a gusztusokat betöltő, de amúgy hitván poétácskák vivátozásában? A gondatlanság nagy hibája az írónak; de ha azon gondatlanság még kevélységre ad okot: ott ne remélj többé semmi jót! És ez fog történni, ha ki-ki csak a maga bajnokait innepli, s a másikat váltig fitymálja, míg nemzeti Literaturánk el nem vérez az egymást maró pártosok békaegérharcaiban. Én a magam országában békén élek – miért vetne Kölcsey más vidékre koldusnak számki? Nézzük csak azt, ki-ki jól dolgozik-e a maga nemében; és ha igen, ám gyámolgassuk édes oltalommal!

Kölcsey itt azzal támad engem, amivel menteni látszik: „ő [...] oly sorban született, mely alacsony ugyan nem volt, de neki mégsem szerezhett fiatalokrában oly társalkodást, mely az úgynevezett nagyvilág csinosabb tónusát vele megismertette volna”.⁹ Vágjam-é a szemébe, hogy az én anyám özvegységre jutván kosztosokat fogadott, hogy stúdiumaimat fizetni bírja, míg őt az anyja kemencébe csukta száradni? Ott azután bőven szikrázhattak paráznál parazsabb gondolatai a csinosabb tónusról! De alacsonyságomban sem kívánom őt viszontbántani. Inkább azt kérdem meg tisztelettel: miként áll e dolog II. József Királyunkkal, aki a Burgtheaterben megkönnyezte Kotzebue-nak *Menschenhaß und Reue*-ját? vajon fiatal korában ő sem forgolódott kellőképpen finom társa-

9 Recensio, a 113-dik oldalon.

ságban? Nekem úgy tetszik: e fentebb Stíl lehet bár még a kard élénél is fentebb Stíl, szolgálai követése mégis életlen elmét árul el.

Eh, mi balgatag Recensensnek e piperés finnyáskodása minden felett, amit *pöbelhaft*nak íté! Drámáimra így morog: „Akarva kereste öszve komédiáiban a legalacsonyb elméskedést s kifejezéseket. Aki valaha a *Karnyónét* s a *Méla Tempfőit* olvasta, nem tudja, mely varázslat tette őt által a mesterség szép köréből oda, hol Hanswurst a bécsi teátrum szélén térdein könyörög publikumának, hogy őrajta is nevetni méltóztassék.”¹⁰ Mintha az életnek nem volna pöbelhaft oldala, és a Dramatikában is nem volna niedercomisch, Possenspiel és opera buffa – mindezt akár *lentebb stíln*ek is nevezhetnénk! Miként szólalna meg őnála a vénecske szatócsné? Hexameterben? „Mily portékát vinne a bótból, Kölcsey szomszéd?”. Nálam a tót tótosan beszél, a zsidó zsidósan, a német németesen, a vénasszony csitri módjára, csipogva kelleti magát – ő ezen eleven Charactereket meg sem szólaltatná, mert horizontja alatt vannak. Ő csupa Zrínyivel társalkodik, de még ha Lottijának teszi a szépet, akkor is úgy fél az *ízletlenségtől*, hogy annak *íztelenség* lesz a vége. Azt hallom, se bort nem iszik, se nem pipázik. Ki sem csapták a Kollégiumból – tán észre sem vették, hogy ott van! Én meg már ott annyira szerettem a pipát, hogy még a Homerből magyarított, furcsa epopoeámat is Pipadohányokra osztottam Énekek helyett. Neki ez a Munkám sem tetszett, a *Dorottya* sem, még ha úgymond némely *geniális szökdellést*¹¹ nem is tagadott meg tőle. Ezt is pipafüstben írtam – mert, ha az ember koplal: pipázik, ha jóllakik: pipázik, búvába pipázik, örömebe pipázik, mérgébe pipázik, a nőtelen embernek feleség helyett van, a házas embernek, ha pöröl a felesége, azzal elúzi magától, mint az ördögöt a tömjénnel, a pipások között legszívesebb divatjába van a pajtáság, osztán mikor az embernek egyéb dolga nincs, pipára gyújt, hogy az ördög hivalkodva ne találja. Pipa nélkül a férjfi nem is férfi, csak nöstén legény, kan asszony. A pipafüst a vidám Humornak puha ágya, s mutasson nekem valaki olyan olvasót, kit Kölcseynek egyetlen sora valaha megnevettetett, akár megmosolyogtatott volna – kivéven, amikor ő nevez engem hideg embernek! Caesarra hivatkozik, midőn azt írja, miként „Az igazi *comica vis* nem a tárgyban, hanem a *tárgy előadatásában* fundáltatik”¹² – Caesar maga is nyilván ez okosságának köszönhette, hogy oly

¹⁰ Recensio, a 113-dik oldalon.

¹¹ Recensio, a 114-dik oldalon.

¹² Recensio, a 117-dik oldalon.

nevezetes comicus szerző vált belőle! Miért adjak e tárgyban Kölcsey szavára? Haló poromban is mulatságosabbakat fogok írni, mint ő élete virágjában! Még csak nem is restellem, ha némely ártatlan tréfáimért a poémáimat megheréli, rángatja és ékteleníti a Censor úr. Belőle teljességgel hiányzik a comicaí érzék, így e kérdésben rólam írnia olyan, mintha én fürdeném a patakban, és Lillám lesne rám a bokorból!

És ha már itt tartunk: Rec. szememre hányja, hogy Lillámot *gyöngyalaknak* becézgetem, ami alföldi provincializmus.¹³ Huszton bezzeg ildomos egy *rém-alaknak* ténferegnie? Az tán felföldi progressiónak számítatik? De ha már népiesség: nosza, kincsem, e kemencesutból is hadd teszem ki Kölcsey uram szűrét!

Persze: régi kor árnya felé visszamerengni mit ér? De azért Nyelvünk csinosításáról szólván hadd mondjam el: ha a mi kardoskodó őseink jókor kezdtek volna gondolkozni felőle, most nekünk, unokáinknak nem volna helyünk a panaszkodásra. Ők arra rá nem értek, nekünk illő helyreütni az ő hibájokat. Még nem épen késő. Igaz, hogy legutól vagyunk az európai Nemzetek között, de annál inkább méltó törekednünk, a dicsőség is annál szeresebb lészen. Az a durva német nyelv, amely most már a számtalan jó s rossz könyvekkel egész Európát elborította, s a Tudományokat egyedül maga kívánja elnyelni: mi volt a Gellert meséi előtt? Vizigothus nyelv, amint a nagy Fridrik szokta volt mondani. Hát a mi Nyelvünk milyen nyelv mostan? Vizimogor nyelv! De azért ebben az állapotjában is szebb és alkalmasabb nyelv a legkipiperézettebb német nyelvnél. Ha az ízlés és szorgalom hozzá fog valaha járulni, egy olyan rakott és ékes kert felől nyújt reménységet, amilyen a nyelveknek paradicsoma lehet. Mégis: alig menekedett ki szegény a német nyelvnek igája alól, azonnal amaz ellenkező fátum felhozta a deák nyelvnek skeletonját olaszországi sírjának fenekéről, s kiráncigálván bennünket Édesanyánknak kebeléből, e holt idegennek porrá váló lábait kezdte vélünk csókolgatni. Lám, mi mindég oly boldogtalanok vagyunk, hogy mindenben, még a nyelvben is, jobban kedveljük az itthoninál a külföldieket; holott édes Hazánk minden adományival bővölködik a Természetnek, s Nyelvünkkel együtt minden terem nálunk olyan, mint akárhol. És való a nyelv természete mentében új szokat ágaztatni, a külföldi, de magyarrá lett vagy azzá lenni méltó Terminusoknak az anyai beszéd soraiban helyet adni – de a régiekkel és a két hazában nem mindenütt ismeretesekkel sem alábbvaló okosan gazdálkodni. Alszik még e nyelv, és felkelteni el kell menni érte min-

¹³ Recensio, a 112-dik oldalon.

denüvé, amerre még a maga virágában terem. Felkeresni a rabotázó együgyű magyart az ő erdeiben és az ő scytha pusztáiban, felhányni a gyalró énekeskönyveket, a veszekedő predikációkat, a szűr-bibliopoliumon kiterített, szeny-nyes románcokat, figyelemmel hallgatni a danoló falusi leányt és a jámbor puttonost! Hát senki meg ne ítéljen véle, ha azzal a jussommal élek, melyet tőlem mint született magyartól, az irigynél egyéb meg nem tagadhat.

„Csokonai a maga expressiójainak s szavainak ritkán tudta megadni az újság ingerét”¹⁴ – írja Rec. De hát mi az újság a nyelvben? Egy tűnő szempillantás, amely után vagy elaszik az így-úgy megcsinált vagy így-úgy megtalált szó, vagy gyökeret ver a Literatura és a beszéd édes talajába, és lombokat hajt. Ha jól értem Kölcseyt – mert e részben kissé homályos –, neki éppen nincsen ínyére a *lomb* szó, de annál inkább a *rivancs*, minthogy előbbi nem tetszik újnak, utóbbi pedig igen.¹⁵ Hát nosza, fussák meg a szók pályájukat! Ki tudja, harminc év sem telik bele, és ő maga írja tele *lombbal* a maga verseit, míg a *rivancsot* hagyja békén pókhálósodni?¹⁶ Nem mondom, hogy egyik jobb, a másik rosszabb (legfeljebb gondolom), de a nyelvben ha a tartósság csupán jószerencse is, ám az újság bizonyosan nem érdem. És ha én a köznép nyelvéhez ragaszkodom, hát nem teszek egyebet, mint Homer, Horác vagy mindjárt maga Caesar: olyan nyelven írok, amely a köznép száján nemesedett classicussá.

Ugyanez áll a verselés formájára is: Rec a Zrínyi-versben míveletlenséget lát – ezt maga is előítéletnek nevezi, és igaza van.¹⁷ Nem láthatom által, miért lehetne a magyar nyelvnek gyalázatjára az, hogy mind a régi dicsősségesen elhunyt világnak, mind a mai felette igen csinos Európának mértékét, Hármóniáját és ízlését egyedül ő, aki követheti? Írjon ki-ki úgy, amint legjobbnak gondolja; sem a hexameter valakit Virgilussá, sem a kádencia Tassóvá, sem a csupa folyó-beszéd Gesznerre nem csinál. Én részemről mind a két ízlésnek érzője vagyok és barátja, írtam is, és írok mind a két féle versnemekben; és csak arra vigyázok, hogy mind a lábakra szedett verseim, mind a kádenciások a magok nemekben jól zengjenek.

¹⁴ Recensio, a 115-dik oldalon.

¹⁵ Recensio, a 115-dik oldalon.

¹⁶ Kölcsey a „lomb” szót Recenziójának megírása után ezen verseiben írja le: *Ki búban ül...; Lotti; Endymion; Derű; Kölcsey; Búsán csörög...; Kél a zefír...; Átok (1832); Éji temetés; Mi fénylik ott... A rivancsot bezzeg sohasem!*

¹⁷ Recensio, a 117-dik oldalon.

Rec. engem pöbelhaft poétának hirdet, erőszakolt válogatósággal megfedkezvén bölcselkedő verseimről: a *Konstancinápolyról*, a *Marosvásárhelyi gondolatokról*, *A tihanyi Ekhóhoz* írtól, és még sorolhatnám. Ez igazságtalan, pártos ítélet. De ez után végigtekintve munkálásomon, már minden Nemnek valahány Osztályában könnyen lel oly Poétára, ki az enyémnél különbet alkotott. Lírikusnak hátrább vagyok taszigálva Dayka és Bürger mögé, akivel én egész életemben nem törődtem annyit, mint Kölcsey e kurta Recenziójában; Lillám úgy nem éri fel Himfyt, mint tűzi játéknak fénye a volkánét, Dorottyám vinkós csöppjeit szüreti csak Póp és Boileau aszújának, s bizony ugyanily lőre travestált Batarachomiomachiám is.¹⁸ E megfigyelésben gyönyörködve ébredtem rá, miért marasztott Kölcsey minden lányt pártában, s nem csinált eggyel sem gyermeket: munkált benne a félsz, hogy bármily szőke legyen is fia, a Daykáié szőkebb lesz, mosolygása bármily kedves is, el nem érheti a Bürgeréét, térdéről meg semmiképpen nem mállhatik le annyi bőr, mint amennyi lemállhatik a Póp vagy a Boileau kölkééről. Mit akarnék evvel szegény magamat menteni hozni? Lehet másé bár gazdagabb lelki- és Hármoniai javakban, lehet szebb, jobb s nagyobb tökéletességre fejlődött, de ezen versek akkor is enyéim, én szívem gyermekei: ha csúnyák, úgy az én rútságom az rajtok, ha bandzsalok, hát én kancsalítok, ha félszeműek... na, akkor már nem az enyéim. Aki lel náluk kedvére valóbbat, nosza: csimbalykózzék amazzal öszve! Aki énrám kíváncsi, szálljon alá érettük más Parnasszusokról. Egy Csokonai legyen jó Csokonainak – úgy vélem: nem nagy ár, ha talán nem jó Kölcseynek.

S Rec. utolsó ostromát válaszolom-meg végezetül: „Tehette volna még egy hosszabb élet s kedvezőbb körülmények Csokonait többnek, mint így lehetett.”¹⁹ Minél hosszabb élet? Neki, mint írja, úgy tetszik, hogy 1774-ik évben decembernek 17-én születtem;²⁰ Édesanyámnak ellenben úgy tetszett, hogy 1773-ik évben novembernek 17-én szült a világra. S minthogy e dologra az anya behatása mégis közvetlenebb, mint a biográfé, születésemnek valódi idejével siettem Anyámnak igazát bizonyítani. Nem firtatom, vajon Kölcsey ifjabbá kívánt-é tenni e tizenhárom hóval, vagy még kurtábbra szabni életemet, csupán megjegyzem: e kurta életem, ha neki jut, tán tehette volna őt is Csokonaiá. Ámbár ez nem bizonyos. Mi nem lehetne egynémelyikünkéből is; vagy, mi

18 Recensio, a 108-dik, utóbb pedig a 115-dik és a 116-dik oldalakon.

19 Recensio, a 117-dik és 118-dik oldalakon.

20 Recensio, a 109-dik oldalon.

nem lehetett volna? – ki tudhatja! S ki tudhatja, ki mivé lehetne, ha nem éppen azzá lenne, amivé lesz? Ez bizony már magas Philosophia. Mert főképpen azt ki tudhatja: mi szépet csinálhatott volna Kölcsey, amíg e Recenzióra pocsékolta idejét?

Én nem mondhatok egyebet. E válasz talán meg sem éri, hogy kinyomtatassék, és talán meg sem érem. Nekem ez élet, ezen álmok adattak, ennyi esztendő, ennyi Koszorú fejemre s majdan fejfámra. Én betöltöttem, és lelkem a civódó nyomorúságok közepette is vígan kotyogott testem kulacsában. Amit s amiképpen írtam – enyém az, én kaptam, én adtam tovább. Hiszem: önnönmagam jó sáfárja voltam. Ha a Publicum Kölcseyre hallgat – mi történhetik? Legfeljebb nem fogja többé még csak munkámat is látni ez az irígy és szőrszálhasogató időszakasz, és az obscuránt és üldözni szerető világ. Ha még írok is, aminthogy már én anélkül nem tarthatom fenn lételemet, írok a boldogabb maradéknak, írok a XXdik vagy XXIdik századnak, annak a kornak, amelyben a magyar vagy igazán magyar lesz, vagy igazán semmisen. De hátha lesz, aki szavát emeli fel értem, vagy csak könyvemet le a polcról, aki gyémántnak látja, amit Kölcsey kavicsnak becsmért, és nem habozik fölemelni azt az út porából? Őneki – ígérem – csillogni fog, szórni sugárait. A gyémánt boldog szemekben születik meg mindég. Kölcsey pedig gazdagabb lett egy kavicsal – legyen véle boldog, szívemből kívánom!

Csokonai Vitéz Mihály